

# Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ\*

ΥΠΟ  
ΑΝΤΩΝΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

---

III. Ἡ κοινωνιολογικὴ «κατανόησις» τῆς «κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς».

Εἶδομεν ὅτι ὁ Weber ἀντιλαμβάνεται τὴν κοινωνιολογίαν ὡς τὴν ἐπιστήμην τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος. Μὲ τὸν γενικὸν αὐτὸν χαρακτηρισμὸν θὰ συνεφώνουν πολλοὶ κοινωνιολόγοι, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ κοινωνιολογία ὀρίζεται ὡς ἡ ἐπιστήμη τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Αἱ διαφοροποιήσεις καὶ διαφωνίαι ἐκspoῦν, ἀφ' ἧς ζητηθῆ μία συγκεκριμενοποίησις τῆς ἐννοίας καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ὄρων «κοινωνικὸν φαινόμενον» καὶ «κοινωνικὴ πραγματικότητα». Ἐὰν ἐπεχειρούσαμεν μίαν σύγκρισιν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄρων μέχρι τοῦδε ἔχομεν ἐκθέσει, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιβεβαιώσωμεν τὴν ἀληθινότητα τοῦ φαινομένου ὅτι ὀπισθεν τῶν εἰδολογικῶν καὶ ὀρολογικῶν ἐνίοτε συμφωνιῶν εἰς τὴν πραγματικότητα κρατεῖ μεταξὺ τῶν κοινωνιολόγων οὐσιαστικὴ διαφωνία ὡς πρὸς τὰ θέματα ταῦτα.

Ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ ἠδύνατο π.χ. νὰ συμφωνήσῃ ὁ Weber μετὰ τοῦ Durkheim εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς φύσεως τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἢ τὸν καθορισμὸν τοῦ ἔργου τῆς κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης<sup>154</sup>. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἀντικειμενιστικὰς καὶ πραγματιστικὰς θεωρήσεις τοῦ Durkheim, ὁ Weber εἶναι περισσότερον ἀνθρωποκεντρικὸς καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου καὶ ὑποκειμενιστής. Τὸ πρόβλημα δι' αὐτὸν δὲν εἶναι αἱ ἀντικειμενικοποιημέναι κοινωνικαὶ ἐκφράσεις (θεσμοί, νόμοι, θρησκεία κττ), ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ κοινωνικῶς ἐκφράζεσθαι, ἡ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ καὶ δρα-

---

\* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 94 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

154. Ὑπενθυμίζομεν ὅτι ὁ Durkheim τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα ἀντιλαμβάνεται ὡς «πράγματα», ὡς ἀνεξάρτητον δηλαδὴ τῶν ἀτόμων πραγματικότητα, ἡ ὅποια ἀσκει ἀναγκαστικοῦ χαρακτήρος πείσιν ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας καὶ ἐξελλίσσεται αὐτόνομα καὶ αὐτόδυναμα. Ἡ ἀντικειμενιστικὴ αὐτὴ πραγματικότης ἀποτελεῖ καὶ τὸ θέμα τῆς κοινωνιολογίας, ἡ ὅποια διακρίνεται εἰς «κοινωνικὴν μορφολογίαν», περιγράφουσαν τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς, καὶ «κοινωνικὴν φυσιολογίαν», ἡ ὅποια παρακολουθεῖ τὴν λειτουργίαν τῶν θεσμῶν καὶ ἀναζητεῖ τοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι διέπουν τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν.

Πλεονα περὶ τούτων ἰδὲ εἰς τὸ β' κεφάλαιον τῆς παρούσης μελέτης, § 1, II (Émile Durkheim, «Τὸ ἀντικείμενον τῆς Κοινωνιολογίας»).

στηριότης τοῦ ἀνθρώπου (soziales Handeln), διὰ τῆς ὁποίας ιδρύεται ἡ κοινωνικὴ πραγματικότητα.

Οὕτω πως ἀναγινώσκουμεν εἰς τὸ δοκίμιον περὶ τῶν κοινωνιολογικῶν κατηγοριῶν ὅτι «ἡ κατανοοῦσα κοινωνιολογία» — ὡς ὁ Weber τοῦλάχιστον τὴν ἀντιλαμβάνεται — θεωρεῖ καὶ πραγματεύεται ὡς «ἄτομόν της», ὡς «κατωτάτην δηλαδὴ ἐνότητά της», («τὸ μεμονωμένον ἄτομον καὶ τὴν δραστηριότητά του»<sup>155</sup>. Τόσον πρὸς τὰ ἄνω, ὅσον καὶ πρὸς τὰ κάτω τὸ ἄτομον ἀποτελεῖ τὸ «ὄριον» καὶ τὸν «μοναδικὸν φορέα νοσηματοφόρου συμπεριφορᾶς». Ἐξ ἄλλου ἀνήκει εἰς τὴν ἰδιομορφίαν ὄχι μόνον τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ τῆς σκέψεώς μας «ὅτι αἱ ἔννοιαι, μέσφ τῶν ὁποίων συλλαμβάνεται μία δραστηριότης, ἐμφανίζουσι αὐτὴν ὑπὸ τὸ ἔνδυμα ἐνὸς σταθεροῦ καὶ συνεχοῦς εἶναι, ἐνὸς ἀντικειμενοποιημένου ἢ ἰδίαν ζωὴν ἄγοντος» προσωποποιημένου «μορφώματος»<sup>156</sup>. Διὰ τοῦτο καὶ κοινωνιολογικαὶ ἔννοιαι ὡς αἱ «κράτος», «συνεταιρισμός», «φεουδαρχία» κ.ἄ. ὑποδηλοῦν διὰ τὴν κοινωνιολογίαν «κατηγορίας δι' ὠρισμένα εἶδη ἀνθρωπίνης συλλογικῆς δραστηριότητος», ἀποτελεῖ δὲ κυρίαν ἀποστολὴν τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης ν' ἀναγάγῃ ταύτας εἰς τὴν «κατανοητὴν» δραστηριότητα, ὅπερ σημαίνει ἀνεξαιρέτως «εἰς δραστηριότητα τῶν συμμετεχόντων ἐπὶ μέρος ἀνθρώπων»<sup>157</sup>. «Διὰ τὴν κοινωνιολογικὴν θεώρησιν ὅπισθεν τῆς ἐννοίας» κράτος «ὕφίσταται... μόνον μία ἐκδίπλωσις ἀνθρωπίνης δραστηριότητος ἰδιαίτερου τύπου»<sup>158</sup>.

Τὰ ἀνωτέρω δὲν σημαίνουν βεβαίως ὅτι ὁ Weber ἀγνοεῖ τὴν πραγματικότητα καὶ σπουδαιότητα τῶν κοινωνικῶν δομῶν καὶ κοινωνικῶν θεσμῶν. Τόσον ἡ θεωρητικὴ, ὅσον καὶ ἡ ἐφηρμοσμένη ἐρευνητικὴ κοινωνιολογικὴ ἐργασία τοῦ Weber, ἀποτελοῦν ἀψευδεῖς μαρτυρίας περὶ τῆς σημασίας, ἣν ἀποδίδει οὗτος εἰς τὴν στατιστικὴν ἀνάλυσιν τῆς κοινωνικῆς στατικῆς<sup>159</sup>. Πιθανότης καὶ ἀντικειμενικὴ δυνατότης ἀποτελοῦν κεντρικῆς σπουδαιότητος ἐννοίας διὰ τὴν κατανόησιν τῆς βεμπεριανῆς κοινωνιολο-

155. WL, 439.

156. WL, 439.

157. WL, 439.

158. WL, 440.

159. Πράγματι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Rickert, κατὰ τὸν ὅποιον αἱ πολιτιστικαὶ ἐπιστῆμαι δέον νὰ ἐργάζωνται ἀποκλειστικῶς μετὰ τὴν ἀτομικευτικὴν μέθοδον, ὁ Weber οὐδέποτε ἤρνηθη εἰς τὴν κοινωνιολογίαν τὸ δικαίωμα τῆς γενικεύσεως. Ὡς παρατηρεῖ σχετικῶς ὁ Freund «He at no time rejected the general conception of sociology as a discipline concerned with establishing general relationships and gaining nomological knowledge. Furthermore, he himself worked along those lines when he constructed ideal types of an association, an institution, domination, law and bureaucracy, or when he established statistically, using the general rules of experimentation, the meaning men commonly attach to a social relationship to which they submit». Freund, *Julien: The Sociology of Max Weber*. Vintage Books, New York 1969, σελ. 90.

γικῆς σκέψεως. Δὲν παύει ὅμως παρὰ ταῦτα ὁ Weber νὰ πιστεύῃ ὅτι μία ἐξωτερικὴ μόνον ἐξέτασις τῶν κανονικότητων τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, ὡς αὕτη συνηθίζετο ὑπὸ τῆς παραδοσιακῆς κοινωνιολογίας, εἶναι ἀνεπαρκῆς, διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ βαθύτερον νόημα καὶ τὴν πραγματικὴν σημασίαν αὐτῶν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐπικαλύπτει καὶ παραθεωρεῖ κεφαλαιώδεις διαστάσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Weber ὄχι μόνον δὲν βλέπει τὸν λόγον ἀποκλεισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπογραμμίζει τὴν ἀνάγκην μιᾶς ἀτομικευτικῆς προσεγγίσεως τῶν κοινωνικῶν πραγματικότητων μέσῳ τῆς κατανοούσης κοινωνιολογίας<sup>160</sup>. Τὸ πραγματικὸν νόημα τῶν θεσμῶν δύναται νὰ κατανοήσῃ μόνον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ παρακολουθήσῃ γενετικῶς τὴν ἀτομικὴν ἱστορίαν αὐτῶν: πῶς δηλαδὴ οἱ ἄνθρωποι δημιουργοῦν, χρησιμοποιοῦν, ἀντιμετωπίζουσιν ἢ καὶ καταστρέφουσιν καὶ καταργοῦν τοὺς κοινωνικοὺς θεσμοὺς διὰ τῆς κοινωνικοποιητικῆς συμπεριφορᾶς των.

Ἀκόμη καὶ ἡ ὀρολογία τοῦ Weber, ἰδίᾳ μάλιστα εἰς τὸ δοκίμιόν του «Περὶ κατηγοριῶν τινῶν τῆς κατανοούσης κοινωνιολογίας»<sup>161</sup>, προδίδει σαφῶς τὴν τάσιν του αὐτῆν, ν' ἀποφύγῃ τὴν δέσμευσιν εἰς τὴν ἀντικειμενικευσιν καὶ στατικότητα καὶ νὰ παρακολουθήσῃ γενετικῶς τὴν κοινωνικὴν δυναμικότητα. Οὕτω π.χ. ἀντὶ τῶν ὑπὸ τοῦ Tönnies ἤδη ζυγηδὸν χρησιμοποιηθέντων ὄρων «κοινότης» (Gemeinschaft) καὶ «κοινωνία» (Gesellschaft) ὁ Weber προτιμᾷ τοὺς ὄρους «κοινοτικοποίησις» (Vergemeinschaftung) καὶ «κοινωνικοποίησις» (Vergesellschaftung), οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουσιν δυναμικώτερον σχέσεις μᾶλλον καὶ τάσεις καὶ διαδικασίας, παρὰ καταστάσεις καὶ ἀποκρυσταλλώσεις θεσμικᾶς<sup>162</sup>. Διὰ τοῦτο καὶ ἀντὶ νὰ ἀναζητῇ «φυσιολογικῶς» τοὺς νόμους τῶν σχέσεων καὶ τὰς κανονικότητας τῶν θεσμῶν, διερευνᾷ τὴν «προσδοκίαν συμπεριφορᾶς» καὶ τὴν νοηματικὴν «συμφωνίαν», ἢ ὅποια ὑπόκειται εἰς πᾶσαν κοινωνικὴν δραστηριότητα.

160. «...if it is true that the scientific examination of a problem is never completed and that its scope should not be narrowed by prejudice or preconceived philosophical notions, there is no reason why sociology should, as a matter of principle, ignore individual phenomena». F r e u n d, J u l i e n, μν. ἔργ., σελ., 90.

161. «Über einige Kategorien der verstehenden Soziologie» ἐν WL, 427 ἐξ. (α' ἔκδοσις, σελ. 403 ἐξ.).

162. Καὶ ὁ Max Adler εἶχε ταχθῆ ὑπὲρ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ὄρου «Vergesellschaftung» πρὸς χαρακτηρισμὸν ὅμως μᾶλλον τῆς ἀναποσπάστου ἐντάξεως ἐνὸς ἐκάστου εἰς τὸ πλέγμα τῆς κοινωνικῆς συναρτήσεως («Eingesponnensein»). Δέχεται ὅμως ὡς a priori ὅτι ἡ κοινωνία οἰκοδομεῖται ἐπὶ τῆς κοινωνικότητος καὶ ἐν τελευταία ἀναλύσει ἐπὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων καὶ ἀλληλεπιδράσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἰδέ: A d l e r, M a x: Kausalität und Teleologie, Wien 1904, σελ. 180, 181, 186, 188. Ὅμοίως: W e b e r, M a x: Wirtschaft und Gesellschaft, Grundriss der verstehenden Soziologie. Fünfte, revidierte Auflage. Erläuterungsband von J o h a n n e s W i n c k e l m a n n, Tübingen, Mohr, 1965, σελ. 1, ἔθθα παραπομπὴ εἰς τὸν Adler.

Ἡ κατανοητικὴ θεώρησις καὶ μέθοδος διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ μετατοπίζει τελικῶς τὸ κέντρον βάρους τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος (καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τῆς διερευνώσεως ταύτην κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης) ἀπὸ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου πρὸς τὸν ὑποκειμενικὸν παράγοντα καὶ ἀπὸ τῆς γενικότητος πρὸς τὴν ἀτομικότητα. Ἐπαναλαμβάνομεν ὅμως καὶ πάλιν: ὄχι διὰ τὴν κτταρογῆσιν τὴν παραδοσιακὴν κοινωνιολογικὴν θεώρησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐμπλουτίσιν, διανοίγουσα νέους ὀρίζοντας ἐρεύνης καὶ νέας προοπτικὰς<sup>163</sup>. Ὁ Weber εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι σαφῆς καὶ κατηγορηματικὸς. Ἡ ὑπὸ τοῦ Dilthey εἰσαχθεῖσα διάκρισις μεταξὺ «κατανοεῖν» (Verstehen) καὶ «ἐξηγεῖν» (Erklären) δὲν τὸν συγκινεῖ· τούναντίον μάλιστα τὸν ἐξοργίζει: «Ἐκεῖνο ὅμως, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἡ κοινωνιολογία θὰ ἀνθίστατο, θὰ ἦτο ἡ ἀποψις, ὅτι τὸ «κατανοεῖν» καὶ τὸ «αἰτιοκρατικῶς ἐξηγεῖν» οὐ δ ε μ ί α ν ἔχουν σχέσιν μεταξὺ των, μολοντί εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐγκαινιάζουν τὴν ἐργασίαν των ἀπὸ ἀπολύτως ἀντιθέτου πόλου τοῦ γίνεσθαι». Ἡ στενὴ σχέσις ἀμοιβαίας συμπληρώσεως πρὸς περισσότερον ὠλοκληρωμένην θεώρησιν τῶν κοινωνικῶν πραγματικότητων ὀφείλεται εἰς τὸ ἀδιαμφισβήτητον διὰ τὸν Weber γεγονὸς ὅτι «ἡ στατιστικὴ συχνότης μιᾶς συμπεριφορᾶς δὲν καθιστᾷ ταύτην οὐδὲ κατὰ ἔχνος πλέον ἐλλόγωσιν» κατανοητὴν, «ἐνῶ πάλιν ἡ ἀρίστη» κατανόησις «καθ' ἑαυτὴν οὐδὲν ἀπολύτως βεβαιώνει περὶ τῆς συχνότητος, μάλιστα δὲ καί, εἰς τὰς περιπτώσεις ἀπολύτου ὑποκειμενικῆς ὀρθολογικότητος ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, ἀντιφάσκει συνήθως πρὸς αὐτήν»<sup>164</sup>. Ἐξ ἄλλου αἱ ὑποκείμενα εἰς κατανόησιν νοηματοφόροι ψυχικαὶ συναρτήσεις, εἰδικώτερον δὲ αἱ ὀρθολογικῶς κατὰ τὸν σκοπὸν προσανατολισμέναι πορεῖαι τῶν κινήτρων, εἶναι κατὰ τὸν Weber ἀπολύτως ἐνδεδειγμένοι, διὰ τὴν ἐμφανισθοῦν ὡς στοιχεῖα μιᾶς αἰτιοκρατικῆς ἀλύσου, ἐνῶ αἱ νοηματικαὶ σημασιολογήσεις συγκεκριμένων συμπεριφορῶν ἀποτελοῦν κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἀπλᾶς ὑποθέσεις καταλογισμοῦ καὶ μόνον, ἔστω καὶ ἂν παρουσιάζουν τὸν ὑψιστον βαθμὸν «προφανείας»<sup>165</sup>. Ἐὰν ὅμως δεχθῶμεν ὅτι δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ὑποθέσεις καταλογισμοῦ, τότε χρῆζον, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ὑπόθεσις, ἐπαληθεύσεως καὶ ἰσχύουν τότε μόνον,

163. Διὰ τὸν Weber δὲν ἰσχύει ἡ διχοτόμησις τῆς πραγματικότητος καὶ ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ «Erklären» (φυσικαὶ ἐπιστήμαι) καὶ «Verstehen» (πνευματικαὶ ἐπιστήμαι), τὴν ὁποίαν εἰσήγαγεν ὁ Dilthey εἰς τὴν ἐπιστημολογικὴν συζήτησιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ «κατανοητικὴ» μέθοδος δὲν δύναται ν' ἀποκλείσῃ τὴν χρῆσιν «ἐξηγητικῶν» τεχνικῶν. Ὁρθῶς λοιπὸν παρατηρεῖ ὁ Freund ὅτι «when Weber used the term «interpretative» sociology, his intention was certainly not to assign a higher place to interpretation than to explanation or to condemn other sociological approaches, but merely to show that they are inadequate, sometimes deliberately so, and that they betray a narrowness of vision. His sociology is interpretative in the sense that it opens up new possibilities to traditional sociology». Freund, Julien, μν. ἔργ., σελ., 91.

164. WL, 436 (πρβλ. καὶ Γρηγορογιάννη Β', σελ. 21).

165. WL, 437.

ἐφ' ὅσον δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν δι' αὐτὰς ἓνα, διάφορον ἐκάστοτε, βαθμὸν «πιθάνοτητος» (Chance), ὅταν δηλαδὴ εἶναι δεκτικαὶ στατιστικῆς ἐπιβεβαιώσεως. Ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως: τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα, ὅσάν τις μᾶς πληροφοροῦν περὶ τῆς πορείας ἢ τῶν συνεπειῶν μιᾶς συμπεριφορᾶς, ἢ ὅποια ἐμπεριέχει δεκτικὰ σημασιολογήσεως στοιχεῖα, δὲν «ἐξηγοῦνται» δι' ἡμᾶς, παρὰ μόνον ἐφ' ὅσον πράγματι προχωρήσωμεν εἰς τὴν νοηματικὴν σημασιολόγησιν τῶν ἐπὶ μέρους συγκεκριμένων περιπτώσεων καὶ στοιχείων<sup>166</sup>.

Κεντρικὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν οὕτω πως διαμορφουμένην «κατανοοῦσαν» κοινωνιολογίαν προσλαμβάνει ἡ ἔννοια τῆς «κοινωνικῆς δραστηριότητος» ἢ «κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς» (soziales Handeln)<sup>167</sup> καθὼς καὶ ἡ κατανόησις τοῦ «ὐποκειμενικοῦ νοήματος» (subjektiv gemeinter Sinn), τὸ ὅποῖον τὴν συνοδεύει. Ὁ Weber μάλιστα φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ ὀρίσῃ τὴν κοινωνιολογίαν ὡς τὴν ἐπιστήμην, τῆς ὁποίας ἔργον εἶναι ἡ κατανόησις καὶ ἐρμηνεία τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος<sup>168</sup>. Οὕτω πως, χωρὶς νὰ διατυπώσῃ συστηματικῶς μίαν πλήρη θεωρίαν περὶ τῆς «κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς»<sup>169</sup>, ἢ νὰ περιορίσῃ τὸ ἔργον τῆς κοινωνιολογίας εἰς μόνην τὴν ἐξέτασιν τοῦ κοινωνικῶς πράττειν<sup>170</sup>, θέτει ὁ Weber ὡς κεν-

166. WL, 437 [καὶ ἐνταῦθα ἡ μετάφρασις τοῦ Γρηγορογιάννη (μν. ἔργ., τόμ. Β', σελ. 21/22) εἶναι ἐπικινδύνως ἀσαφής].

367. Τὸν ὅρον «soziales Handeln» ἀποδίδομεν ἐναλλακτικῶς διὰ τῶν ὄρων «κοινωνικὴ δραστηριότης» καὶ «κοινωνικὴ συμπεριφορά».

168. Εἰς τὸ «Wirtschaft und Gesellschaft», ὅπου διαπραγματεύεται ἐν ἀρχῇ τὰς βασικὰς κοινωνιολογικὰς ἐννοίας, ὀρίζει τὴν κοινωνιολογίαν, ὡς «eine Wissenschaft, welche soziales Handeln deutend verstehen und dadurch in seinem Ablauf und seinen Wirkungen ursächlich erklären will». WuG I, σελ. 3.

169. Τὰς ἀπόψεις του περὶ τοῦ «soziales Handeln» διετύπωνεν ὁ Weber τὸ πρῶτον εἰς τὸ περιοδικὸν «L o g o s» IV, 1913, σελ. 253 ἐξ. καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ «Wirtschaft und Gesellschaft» (Tübingen 1922) σελ. 1 ἐξ. Εἰδικὴν ἐργασίαν ἐπὶ τοῦ θέματος συνέγραψεν ὁ Juan Carlos Agulla (Max Weber und die Theorie des sozialen Handelns, Dissertation, München 1964, ἔκδοσις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Córdova), ὁ ὁποῖος φρονεῖ ὅτι ὁ Weber προϋτίθετο ἴσως νὰ διατυπώσῃ μίαν σχετικὴν θεωρίαν, ἡ θεωρία αὕτη δὲν διετυπώθη οὔτε ἀνεπτύχθη συστηματικῶς, ἐνυπάρχει ὅμως εἰς τὰ ἔργα τοῦ Weber. Ταύτης τὴν διατύπωσιν ἐπιχειρεῖ εἰς τὴν ἐργασίαν του ὁ Agulla. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς ἀποτελεῖ κεντρικῆς σημασίας θέμα ὅχι μόνον τῆς βεμπεριανῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς συγχρόνου ἀναλυτικῆς κοινωνιολογίας, ἡ προσπάθεια τοῦ Weber προσλαμβάνει ἰδιάζουσαν πρωτοποριακὴν σημασίαν, καθ' ὅσον ὑπέβλεπεν ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ὑπεγράμμισε τὸ στοιχεῖον αὐτὸ καὶ ἠκοδομήσεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν κοινωνιολογίαν του (πρβλ. καὶ Agulla, ἔ.ἀ., σελ. 30).

170. Ὡς ὁ ἴδιος ὁ Weber σημειώνει, ἡ «κοινωνικὴ συμπεριφορά» εἶναι οἰονεὶ συστατικὸν στοιχεῖον διὰ τὴν κοινωνιολογίαν, χωρὶς ὅμως καὶ ν' ἀποτελῇ τὸ μοναδικὸν θέμα της. «Die Soziologie hat es eben keineswegs nur mit «Sozialen Handeln» zu tun, sondern dieses bildet nur... ihren zentralen Tatbestand, denjenigen, der für sie als Wissenschaft sozusagen konstitutiv ist». WuG I, σελ. 12.

τρικόν θεωρητικόν καὶ πρακτικόν στόχον του τὴν αἰτιολογικὴν ἐρμηνείαν τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος κατὰ τε τὴν διαδρομὴν καὶ τὰς ἐπενεργείας τῆς<sup>171</sup> καὶ τὴν κατανόησιν τοῦ ὑποκειμενικῶς ὑπολαμβανομένου νοήματός τῆς.

Τί εἶναι ὅμως «soziales Handeln» διὰ τὸν Weber καὶ ποῖα τὰ χαρακτηριστικὰ του;

α. "Ὅταν ὁ Weber ὁμιλῇ περὶ «κοινωνικῆς δραστηριότητος» ἢ «συμπεριφορᾶς», ἐννοεῖ κατ' ἀρχὴν μόνον τὴν ἀνθρωπίνην συμπεριφορὰν, ἥτοι μίαν ἐσωτερικὴν ἢ ἐξωτερικὴν πράξιν, παράλειψιν ἢ καὶ ἀνοχήν, μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ ἢ οἱ πράττοντες συνδέουν ἀρρήκτως κάποιον ὑποκειμενικὸν νόημα<sup>172</sup>. Τὸ νόημα τοῦτο προκύπτει τόσον ἀπὸ τὴν πρόθεσιν καὶ τὰ σχέδια τοῦ πράττοντος, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν στάθμισιν τῶν ἀντικειμενικῶν δυνατοτήτων καὶ τῆς προσδοκώμενης συμπεριφορᾶς τῶν ἄλλων.

Ὁ ὀρισμὸς οὗτος σχετίζεται ἀμέσως μὲ τὰς περὶ «κατανοήσεως» (Verstehen) καὶ «ὑποκειμενικοῦ νοήματος» (subjektiv gemeinter Sinn) ἀντιλήψεις τοῦ Weber, αἱ ὁποῖαι σαφῶς ἔχουν ἐπηρεασθῆ ἔν πολλοῖς ἀπὸ ἀναλόγους θεωρίας τῶν Simmel, Rickert, Jaspers, Tönnies καὶ Gottl, ἐμμέσως δὲ καὶ ἀπὸ τὰς θεωρίας τῶν Radbruch, Husserl καὶ Lask<sup>173</sup>. Συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψιν τοῦ Weber («ατανοητῆ») εἶναι μόνον ἐκείνη ἢ συμπεριφορὰ, ἢ ὁποία συνοδεύεται ἀπὸ μίαν «ὑποκειμενικὴν νοηματοδότησιν» ἐκ μέρους τοῦ πράττοντος. Ἡ συμπεριφορὰ αὕτη εἶναι πάντοτε «προσωπικὴ συμπεριφορὰ πρὸς ἀντικείμενα»<sup>174</sup> μὲ «δεδομένον» ἢ «ἐννοούμενον» ὑποκειμενικὸν νόημα, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει, «ἔστω καὶ ἂν τοῦτο δὲν ἔχει γίνεαι ἀντιληπτόν»<sup>175</sup>. Μὲ τοιαύτην ὅμως ὑποκειμενικὴν νοηματοδότησιν εἶναι προικισμένη μόνον ἢ ἀνθρωπίνη συμπεριφορὰ. Τὸ ἄτομον εἶναι «ὁ μοναδικὸς φορεὺς μιᾶς νοηματοφόρου προσωπικῆς συμπεριφορᾶς»<sup>176</sup>, τῆς ὁποίας κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι πέραν ἀπὸ τὰς «συναρτήσεις καὶ κανονικότητας» ἢ τὴν «λειτουργικότητα» αὐτῆς, ἐμπεριέχει καὶ μίαν ὅλως ἰδιάζουσαν ποιοτικὴν σημα-

171. WuG I, σελ. 3.

172. ἔ.α.

173. Πρβλ. Weber, Max: Soziologische Kategorienlehre, Vorbemerkung, ἐν WuG I, σελ. 3.

174. Πρβλ. WL, σελ. 428. Κατὰ τὸν Weber «πᾶν ὅ,τι εὐρίσκεται πρὶν ἀπὸ τὸ κατῳφλιον μιᾶς δεκτικῆς νοηματικῆς σημασιολογήσεως συμπεριφορᾶς πρὸς «ἀντικείμενα» (ἐσωτερικὰ ἢ ἐξωτερικὰ) δὲν ἐνδιαφέρει τὴν κοινωνιολογίαν, παρὰ μόνον καθ' ὃν τρόπον ἐνδιαφέρουν αὐτὴν τὰ «ἐστερημένα νοήματος» φυσικὰ φαινόμενα: ὡς προϋποθέσεις καὶ ὄροι ἢ ὡς ἀντικείμενα ἀναφορᾶς μιᾶς νοηματοφόρου συμπεριφορᾶς». WL, σελ. 439 [Ἡ μετάφρασις τοῦ Γρηγορογιάννη, μν. ἔργ., τόμ. Β', σελ. 23 εἶναι ἀκατανόητος καὶ ἐνταῦθα].

175. WL, 429.

176. WL, 439.

σίαν καὶ ἐναργῆ προφάνειαν. Ἀνεξαρτήτως τῆς ἀντικειμενικῆς ὀρθολογικότητος ἢ ἀνορθολογικότητος αὐτῆς κατευθύνεται πάντοτε καὶ ἀποκλειστικῶς πρὸς μέσα θεωρούμενα (ὑποκειμενικῶς) ὡς ἀποχρῶντα διὰ (ὑποκειμενικῶς) συλλαμβανομένους μονοσημάντους σκοπούς<sup>177</sup>. Διὰ τοῦ προσανατολισμοῦ τούτου ὁ ἄνθρωπος προσθέτει (ἐν σχέσει πρὸς τὰ ζῶα) εἰς τὴν συμπεριφορὰν του κάτι, τὸ ὁποῖον χρῆζει — καὶ συνάμα εἶναι δεκτικὸν — κατανοήσεως. Ἐνεκα τούτου καὶ ὁ Weber θεωρεῖ τὴν «κατανοητὴν» αὐτὴν συμπεριφορὰν ὡς τὸ «ἰδιαιτέρον ἀντικείμενον τῆς κατανοούσης κοινωνιολογίας»<sup>178</sup>, ἀποκλείων ἀπὸ τοῦ ἐρευνητικοῦ φάσματος αὐτῆς οὐ μόνον τὴν συμπεριφορὰν τῶν ζῶων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τῶν πρωτογόνων, τὴν ὁποῖαν δὲν θεωρεῖ περισσότερον δεκτικὴν κατανοήσεως ἀπὸ ἐκείνην τῶν ζῶων.

Ἡ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς θεωρία τοῦ Weber θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ κοινωνιολογικὸν ἀντίστοιχον τῆς φιλοσοφικῆς ἐκείνης κατευθύνσεως, ἡ ὁποία, ἀπὸ τῶν Dilthey καὶ Max Scheler μέχρι τῶν Heidegger καὶ Sartre, προσπαθεῖ νὰ τονίσῃ τὸν ἰδιαιτέρον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος τοποθετεῖται ἔναντι τῶν πραγμάτων (κόσμος) καὶ τῶν ἀνθρώπων (κοινωνία), ὥστε ν' ἀποδεσμεύεται ἀπὸ τοὺς περιβαλλοντικούς περιορισμούς, οἱ ὁποῖοι ἰσχύουν διὰ τὰ ζῶα. Ἡ σχέσις ζῶου-περιβάλλοντος εἶναι παθητικὴ σχέσις δεσμευτικῆς ἐντάξεως ἢ σχέσις ἀνθρώπου-κόσμου εἶναι δημιουργικὴ σχέσις ἐλευθέρου προσανατολισμοῦ<sup>179</sup>. Τὸ ζῶον δέχεται ἀπλῶς ἐρεθισμούς καὶ ἀντιδρᾷ· ὁ ἄνθρωπος δρᾷ ἐπὶ τῇ βάσει προμελετημένου σχεδίου, ἢ, διὰ νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὴν ἐκφράζουσαν τὸ ἀντίστοιχον περιεχόμενον φράσιν τοῦ Weber, συμπεριφέρεται «κατὰ ὑποκειμενικῶς ἐννοούμενον νόημα», πού σημαίνει ὅτι μεταξὺ τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος καὶ τοῦ «ἀντικειμένου» τῆς (πράγματα ἢ ἄνθρωποι, φύσις ἢ κοινωνία) παρεμβάλλεται ὡς δείκτης προσανατολισμοῦ καὶ πορείας ὁ ἐλεύθερος ὑποκειμενικὸς σχεδιασμός.

Φυσικὰ ὁ Weber ἔχει σαφῆ συνείδησιν τοῦ γεγονότος ὅτι «τὰ ὄρια μεταξὺ νοηματοφόρου δραστηριότητος καὶ ἀπλῶς ἀντιδραστικῆς, οὕτως εἰπεῖν, καὶ πάσης ὑποκειμενικῆς νοηματοδοτήσεως ἐστερημένης συμπεριφορᾶς

177. WL, 429.

178. ἔ.δ.

179. Πρβλ. τὸ «Mit-sein» τοῦ Heidegger, τὸ «dem anderen-a-nativitate-aufgeschlossen-sein» τοῦ Ortega y Gasset, τὸν «altruismo basico» τοῦ Sorokin, τὴν «Sonderstellung im Kosmos», «Umweltfreiheit» καὶ «Weltoffenheit» τοῦ Max Scheler, τὸ «In-der-Welt-sein» καὶ τὴν «Weltlichkeit» τοῦ Heidegger, τὴν «Situation» τοῦ Sartre καὶ τὴν «Circum-stancia» τοῦ Ortega. Ὅλοι αἱ ἐκφράσεις αὐταὶ θέλουν νὰ τονίσουν πόσον διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ ζῶα τοποθετεῖται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον, πόσον διαφορετικὰ «προσφέρονται» τὰ πράγματα πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ πῶς οὗτος οἰκοδομεῖ τὴν ὑπαρξίν του ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς τοῦ «περιβαλλοντικοῦ ξερριζώματος». Πρβλ. καὶ Agulla, μν. ἔργ., σελ. 60 ἔξ.

εἶναι ἐντελῶς ρευστά»<sup>180</sup>. Τοῦτο, ὅμως, δὲν ἐπηρεάζει τὴν ὄντολογικὴν ὑφὴν τῆς ἀνθρωπίνης πράξεως, ἀλλ' ἀπλῶς ἀξομειώνει ἀναλόγως τὴν ὀρθολογικότητά της καὶ κατὰ συνέπειαν τὸν βαθμὸν «κατανοητικότητός» της: «γεγονότα καὶ ἀντικείμενα ἐστερημένα νοήματος ἐνδιαφέρουν τὰς συμπεριφορικὰς ἐπιστήμας μόνον ὡς ἀφορμαί, ἀποτελέσματα, προαγωγὰ ἢ ἀναστολαὶ τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος»<sup>181</sup>.

Ἐπομένως ὁ προσανατολισμὸς λοιπὸν καὶ ἡ νοηματοδότησις δὲν ἀποτελοῦν «προσθήκας» εἰς τὴν ἀνθρωπίνην συμπεριφορὰν, ἀλλ' ἐκφράζουν καὶ χαρακτηρίζουν τὴν ἰδιοτυπίαν καὶ οὐσίαν της, δι' ἃν λόγον καὶ θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ Weber ὡς κεντρικῆς σπουδαιότητος στοιχεῖα, πρὸς τὰ ὅποια ὀφείλει νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν της ἡ κοινωνιολογία, ἐὰν ἐνδιαφέρεται νὰ κατανοήσῃ τὴν συμπεριφορὰν καὶ κοινωνικὴν δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου<sup>182</sup>.

β. Περαιτέρω ἡ ἀνθρωπίνη δραστηριότης, διὰ νὰ ἐνδιαφέρῃ τὴν κοινωνιολογίαν, πρέπει νὰ εἶναι «σ υ λ λ ο γ ι κ ῆ» (Gemeinschaftshaneln), ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι «ἀνάγεται νοηματικῶς ὑπὸ τοῦ δρώοντος εἰς τὴν συμπεριφορὰν ἄλλων ἀνθρώπων»<sup>183</sup>. Τὸ δεῦτερον λοιπὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς, διὰ νὰ καταστῇ «κοινωνικὴ δραστηριότης», εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ νοηματικὴ ἀναφορὰ καὶ ὁ προσανατολισμὸς τῆς διαδρομῆς της «εἰς παρελθούσαν, παρούσαν ἢ μελλοντικῶς προσδοκωμένην συμπεριφορὰν ἄλλων»<sup>184</sup>. Οἱ «ἄλλοι» αὐτοὶ δύνανται νὰ εἶναι εἰς ἢ περισσότεροι, ὠρισμένοι ἢ ἀκαθόριστος ἀριθμὸς προσώπων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι μία τυχαία ἢ συναισθηματικὴ, ἢ μυστικιστικὴ (ἐκστασις, ἀτομικὴ προσευχή, Kontemplation) ἢ «intime» συμπεριφορὰ δὲν ἀποτελεῖ κοινωνικὴν δραστηριότητα. Μία ἀκουσία σύγκρουσις δύο ποδηλατῶν δὲν δύναται, λέγει ὁ Weber, νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «συλλογικὴ δραστηριότης». Ἀποτελεῖ ὅμως ἀσφαλῶς τοιαύτην τόσον ἢ τυχὸν προηγηθεῖσα προσπάθεια τῶν ποδηλατῶν ν' ἀποφύγουν τὴν σύγκρουσιν, ὅσον καὶ αἱ ἐπακολουθοῦσαι τῆς συγκρούσεως φιλικαὶ ἢ ἐχθρικαὶ ἀντιδράσεις καὶ διαπραγματεύσεις πρὸς ρύθμισιν τῆς καταστάσεως<sup>185</sup>. Ὅτι διαφοροποιεῖ τὴν σύγκρουσιν ἀπὸ τὰ πρὸ καὶ μετὰ ταύτην εἶναι ὁ ἔλλογος προσανατολισμὸς τῆς δραστηριότητος πρὸς ἀναμενομένας προσδοκίας συμπεριφορᾶς τῶν ἄλλων. Ὁ προσανατολισμὸς αὐτὸς καθὼς καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ στᾶθμισις τοῦ βαθμοῦ πιθανότητος πραγματοποίησεως τῆς ἀναμενο-

180. WuG I, σελ. 4.

181. WuG I, σελ. 5.

182. Πρβλ. καὶ Agulla, μν. ἔργ., σελ. 62.

183. WL, 441.

184. Πρβλ. WuG I, σελ. 4 καὶ 15.

185. WL, 441.



μένης συμπεριφορᾶς ἀποτελοῦν φυσιολογικὸν οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τῆς «συλλογικῆς δραστηριότητος»<sup>186</sup>.

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς «συλλογικότητος» ἐν τῇ ἀνωτέρω ἐννοίᾳ εἶναι πρωτογενεῖς σημασίας διὰ τὴν κατανοοῦσαν κοινωνιολογίαν καὶ προσδίδει ὁμοίως μίαν «ποιοτικὴν ἰδιοτυπίαν» εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα. Διὰ τὸν ἐξ ὑποκειμένου ὀρθολογικῶς καὶ μετὰ νοήματος δρῶντα αἱ προσδοκίαι συμπεριφορᾶς θεμελιοῦνται ἰδεοτυπικῶς ἐπὶ τῆς ἀναμονῆς ἀναλόγου συμπεριφορᾶς καὶ ἐκ μέρους τῶν ἄλλων, ἐπὶ τοῦ ἰδεατοῦ δηλαδὴ τύπου «τῆς ἐλλόγου συνδέσεως τῆς ἰδίας ἡμῶν συμπεριφορᾶς πρὸς μίαν ἕλλογον συμπεριφορὰν τρίτου»<sup>187</sup>.

Ἡ σύνδεσις αὕτη μαρτυρεῖ ὅτι κοινωνικῶς δρᾷ μόνον ὅστις ἔχει πάντοτε ἔντονον συνείδησιν τῆς παρουσίας τῶν ἄλλων καὶ τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ ἀπ' αὐτῶν ἢ, ἄλλως, κατανοεῖ τὴν ὑπαρξίν του ὡς «συν-ὑπαρξιν». Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται τὸν ἑαυτὸν του ὡς «συν-ἄνθρωπον», συνδέομενον μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ νοηματοφόρων ἀμοιβαίων σχέσεων, δημιουργεῖ καὶ τὴν ὑποκειμενικὴν πεποίθησιν ὅτι «συνεννόηθη» μετὰ τῶν ἄλλων, συνῆψε μετ' αὐτῶν «συμφωνίας» καὶ ἐπομένως ἔχει σοβαροὺς λόγους νὰ πιστεύῃ ὅτι καὶ ἐκεῖνοι θὰ τὰς «σεβασθοῦν» κατὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ὑπολαμβανόμενον νόημα<sup>188</sup>. Βεβαιότητα περὶ τούτου δὲν ἔχει καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ὑποχρεωμένος διαρκῶς νὰ «ὑπολογίζῃ» τοὺς ἄλλους καὶ νὰ σταθμίζῃ κατὰ τὴν μεγίστην δυνατὴν πιθανότητα προσεγγίσεως τὴν συμπεριφορὰν αὐτῶν, ὥστε νὰ προσανατολίξῃ καὶ τὴν ἰδικὴν του ἀναλόγως.

Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ τοῦ «ὑπολογισμοῦ» καὶ τῆς σταθμίσεως τῆς πιθανότητος (Chance) εἶναι κεφαλαιώδους σημασίας διὰ τὴν κοινωνιολογικὴν σκέψιν τοῦ Weber, μολονότι οὐδαμοῦ ἀνεπτύχθη διεξοδικῶς παρ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦ Weber αἱ πάσης φύσεως «κοινωνικαὶ δραστηριότητες», ἀπὸ τῆς πλέον προσωρινῆς καὶ φευγαλέας μέχρι καὶ τῆς ἀποκρυσταλλωμένης θεσμικῆς, λειτουργοῦν μὲ βάσιν τὴν πιθανότητα. Ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ προσωπικὴ συμπεριφορὰ ἐνὸς ἀτόμου προσανατολίζεται βασικῶς ἐπὶ τῆς ἀναμενομένης συμπεριφορᾶς ἄλλων ἐμπεριέχει τὴν θέσιν ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων παρουσιάζει μέχρις ἐνὸς σημείου ὁμοιογένειαν. Ἡ ὁμοιογένεια αὕτη ἐπιτρέπει προσδοκίας καὶ ἐκτιμήσεις τῶν συμπεριφορῶν τῶν λοιπῶν καθὼς καὶ ἐκτιμήσεις τῆς πιθανότητος ἐπιτυχίας τῶν σκοπῶν τοῦ δρῶντος. Ἐν ἄλ-

186. Ὁ Weber διακρίνει δύο δυνατότητας «συλλογικῆς δραστηριότητος»: α. τὴν ἱστορικῶς παρατηρουμένην, ἥτοι πραγματικὴν συλλογικὴν δραστηριότητα συγκεκριμένων προσώπων, καὶ β. τὴν θεωρητικῶς κατασκευαζομένην, ἥτοι ὡς «δυνατὴν» ἢ «πιθανὴν» θεωρουμένην συμπεριφορὰν ἀτόμων ἔναντι τῆς πραγματικῶς ἐκδηλουμένης ἢ ὡς ἐνδεχομένης θεωρουμένης συμπεριφορᾶς ἐτέρων ἀτόμων. Πρβλ. WL, 442.

187. WL, 441-442.

188. \*E.ά.

λαις λέξεσι προϋποτίθεται ἐπὶ τοῦ προκειμένου παραδοχῆ τῆς ἀρχῆς τῆς «ἀντικειμενικῆς δυνατότητος», ἡ ὁποία διασυνδέει τὴν κατανοητικὴν κοινωνιολογίαν μὲ τὴν ἐμπειρικοστατιστικὴν μέθοδον.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κρίνομεν ἀναγκαῖον νὰ διαλύσωμεν ὠρισμένας παρεξηγήσεις, αἱ ὁποῖαι δυνατὸν νὰ προκύψουν. Ὅταν ὁ Weber κάμνη λόγον περὶ ὁμοιογενεῶς συμπεριφορᾶς τῶν ἀνθρώπων, ὡς βάσεως προσδοκιῶν συμπεριφορᾶς καὶ σημείου προσανατολισμοῦ, ἐννοεῖ βεβαίως ὅτι οἱ ἄνθρωποι συμπεριφέρονται «ὡς ἂν» (als ob) εἶχον (ρητῶς ἢ σιωπηρῶς) συμφωνῆσαι ἢ ἐκφράσαι τὴν βούλησίν των δι' ὠρισμένα πράγματα. Ὅμοιογένεια συμπεριφορᾶς προκύπτει καὶ ἐκ τοῦ κοινοῦ προσανατολισμοῦ πρὸς ὠρισμένας ἀξίας ἢ ὠρισμένην παράδοσιν ἢ τέλος ἐκ τῆς παραδοχῆς τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου. Ὁ προσανατολισμὸς αὐτὸς προκαλεῖ μὲν ὁμοιογένειαν ὅχι ὅμως ὑποχρεωτικῶς καὶ ὁμοιομορφίαν συμπεριφορᾶς ἢ φιλικότητα. Ὅ,τι ἐπιθυμεῖ νὰ τονίσῃ ἐδῶ ὁ Weber εἶναι κυρίως τοῦτο: ὅτι κοινωνικὴν συμπεριφορὰν, καὶ κατ' ἐπέκτασιν καὶ κοινωνίαν, θεμελιώνει ὁ κοινὸς προσανατολισμὸς πρὸς τὰς προσδοκίας συμπεριφορᾶς ἄλλων ἢ πρὸς πιστευομένας («ἀξίας») πρὸς ὠρισμένους κανόνας, ἢ νόμους, ἢ ἤθη καὶ ἔθιμα ἢ πεποιθήσεις<sup>189</sup> ὡς σημείων καὶ ἀντικειμένων ἀναφορᾶς καὶ ὅχι ὡς περιεχομένων πίστεως. Τὸ περιεχόμενον τῆς πραγματικῆς συμπεριφορᾶς δύναται νὰ ποικίλλῃ μεταξὺ πλήρους προσαρμογῆς καὶ κονφορμισμοῦ ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀπολύτου περιφρονήσεως καὶ καταπατήσεως τῶν νοηματικῶν πόλων ἀναφορᾶς ἀφ' ἐτέρου<sup>190</sup>. Μία πλήρης ὁμοιομορφία θὰ ἦτο νοητὴ καὶ δυνατὴ μόνον εἰς τὴν ὀριακὴν περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ πραγματικὴ συμπεριφορὰ πάντων θὰ ἀντεστοίχει ἐξ ἀντικειμένου πρὸς τὴν δραστηριότητα, τὴν ὁποίαν εἶχον οὗτοι ὑπ' ὄψει των ἐξ ὑποκειμένου (σύμπτωσις ὑποκειμενικῆς ἐκτιμήσεως καὶ ἀντικειμενικῆς δυνατότητος). Τὸ πιθανώτερον ὅμως εἶναι ὅτι ἕκαστος ἀντιλαμβάνεται κατὰ διάφορον τρόπον τὸ νόημα τῆς καθιερωμένης

189. Ὁ Weber δέχεται ὅτι τὸ δυνατὸν (ὑποκειμενικῶς ὑπολαμβάνομενον) νόημα τῆς συλλογικῆς δραστηριότητος δὲν ἐξαντλεῖται μὲ τὸν προσανατολισμὸν πρὸς τὰς «προσδοκίας δραστηριότητος» τρίτων, ἀλλ' εἰς «ὀριακὰς καταστάσεις» εἶναι νοητὴ καὶ δυνατὴ μία πλήρης ἀφαίρεσις καὶ ἀναφορὰ τῆς συμπεριφορᾶς εἰς πιστευομένας «ἀξίας». Τότε ἀπορρέει ἡ ἔννοια τοῦ σεβασμοῦ ἢ τοῦ «καθῆκοντος» τοῦ δρώντος ἐναντι τῶν ἀξιῶν αὐτῶν. Ἡ «συλλογικότης» δηλαδὴ ἐξασφαλίζεται ἐμμέσως διὰ τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς συμπεριφορᾶς πρὸς τὰς ἀξίας ταύτας. Πρβλ. σχετικῶς WL, 455 ἐξ.

190. Ὁ Weber λέγει ὅτι ἀπὸ ἓνα ὁμοιογενῆ προσανατολισμὸν εἶναι δυνατὸν νὰ προκύψουν αἱ πλέον ἀνομοιογενεῖς καὶ ἀντιφατικαὶ κοινωνικαὶ σχέσεις, ὡς εἶναι «Kampf, Feindschaft, Geschlechtliche Liebe, Freundschaft, Pietät, Marktaustausch, »Erfüllung« oder »Umgehung« oder »Bruch« einer Vereinbarung, ökonomische oder erotische oder andere »Konkurrenz«, ständische oder nationale oder Klassengemeinschaft...». Ρητῶς δὲ διευκρινίζει ὅτι ἡ «κοινωνικὴ σχέση» δὲν σημαίνει ὅπωςδήποτε «Solidarität» μεταξὺ τῶν σχετιζομένων δρώντων ἢ καὶ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. WuG I, 19.

τάξεως καὶ κατὰ συνέπειαν αἱ δραστηριότητες καὶ αἱ προσδοκίαι δραστηριοτήτων φυσιολογικῶς ποικίλλουν.

Ἄλλὰ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι πράγματι ὑφίσταται συμφωνία ὡς πρὸς τὴν ὑποκειμενικὴν ἐκτίμησιν τοῦ ὑπολαμβανομένου νοήματος τῆς καθιερωμένης τάξεως, δὲν θὰ πρέπει ν' ἀποκλείσωμεν τὸ ἐνδεχόμενον δραστηριότητος, ἢ ὅποια στρέφεται σ υ ν ε ι δ ῆ τ ὤ ς κατ' αὐτοῦ, ὡς π.χ. συμβαίνει μὲ τὸν «χαρτοκλέπτην», τὸν λωποδύτην ἢ τὸν δολοφόνον. Οὗτοι, μολονότι παραβιάζουν συνειδητῶς τὴν ὑφισταμένην τάξιν, δὲν παύουν νὰ προσανατολιζοῦν τὴν δραστηριότητά των συμφώνως πρὸς αὐτήν, ὅχι μόνον διότι αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην ν' ἀποκρύπτουν τὰς πράξεις καὶ τὸ πρόσωπόν των<sup>191</sup>, ἀλλὰ καὶ διότι ἢ πιθανότης ἐπιτυχίας τοῦ ἐκ μέρους των βιασμοῦ τῆς τάξεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ πιθανότητος τηρήσεως τῆς τάξεως ταύτης ἐκ μέρους τῶν ἄλλων. Ὁ χαρτοκλέπτης ὑπολογίζει ὅτι οἱ λοιποὶ θὰ σεβασθοῦν καὶ θὰ τηρήσουν τοὺς κανόνας τοῦ παιγνιδιοῦ καὶ θὰ προσανατολίσουν τὴν συμπεριφορὰν των προϋποθέτοντες ὅτι καὶ πάντες οἱ λοιποὶ θὰ πράξουν ὁμοίως.

Τὸ οὐσιαστικὸν καὶ ἀποφασιστικὸν λοιπὸν στοιχεῖον διὰ τὴν «ἐμπειρικὴν ἰσχύν» μιᾶς «καθιερωμένης τάξεως» δὲν εἶναι ἡ ὁμοιόμορφος καὶ σύμφωνος ἀνταπόκρισις τῆς δραστηριότητος πρὸς αὐτήν, ἀλλά: π ρ ὠ τ ο ν μὲν τὸ γεγονὸς ὅτι ὠρισμένα ἄτομα ὑπολογίζουν εἰς τὴν ἐκ μέρους τῶν ἄλλων διαμόρφωσιν τῆς κατὰ μέσον ὅρον συμπεριφορᾶς των συμφώνως πρὸς τὴν τάξιν αὐτήν, ὑπολογίζουν δηλαδὴ ὅτι οἱ ἄλλοι θὰ συμπεριφεροῦν «ὡς ἐὰν» εἶχον ὡς κριτήρια τῆς δράσεώς των τὴν διατήρησιν τῆς καθιερωμένης τάξεως· καὶ δ ε ὑ τ ε ρ ο ν τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ μέσον ὅρον ὑφίσταται πράγματι ἡ π ι θ α ν ὄ τ η ς νὰ ὑλοποιηθοῦν αἱ προσδοκίαι συμπεριφορᾶς, ὅποτε δίδεται τὸ μέσον τῆς «ἀποχρώσεως αἰτιολογήσεως» τῆς συμπεριφορᾶς<sup>192</sup>. (Τὰ δύο ταῦτα σημεῖα θὰ πρέπει κατὰ τὸν Weber νὰ διακριθοῦν ἀπ' ἀλλήλων λογικῶς)<sup>193</sup>. Πάντως μόνον ἐφ' ὅσον πράγματι ὑφίσταται μία ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ πιθανότης ἐξασφαλίζεσθαι καὶ ἡ ὑπαρξίς σταθερᾶς κοινωνικῆς δομῆς. Ἡ πιθανότης δηλαδὴ προσφέρει μίαν ὑγιᾶ βάσιν καὶ στερεὸν καὶ φερέγγυον θεμέλιον διὰ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐξασφαλίζει συγχρόνως καὶ διάρκειαν.

Ἡ Κοινωνιολογία ὑπολογίζει καὶ ἀναγνωρίζει εἰς τὸν πρᾶττοντα τὴν

191. WL, 443.

192. "E.ά.

193. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Weber: «Das eine bei den das Beobachtungsobjekt bildenden Handelnden s u b j e k t i v vorliegender, d.h. vom Forscher als «durchschnittlich» vorhanden angenommener, Tatbestand. Das andere ist eine von dem erkennenden S u b j e k t (Forscher) o b j e k t i v unter Berücksichtigung der w a h r s c h e i n l i c h e n Kenntnisse und Denkgepflogenheiten der Beteiligten zu kalkulierende Chance» WL, 444.

ὑπαρξίν ὠρισμένων ἀπαραιτήτων («ίκανοτήτων») ἐκτιμήσεως τῶν ἐν λόγῳ πιθανοτήτων. Θέτει δηλαδή ἐφ' ἅπαξ ἰδεοτυπικῶς ὡς προϋπόθεσιν τῆς ἐργασίας της ὅτι αἱ ἐξ ἀντικειμένου ὑφιστάμεναι μέσαι πιθανότητες ὑπολογίζονται κατὰ μέσον ὄρον καὶ ἐκ μέρους τῶν ὀρθολογικῶς κατὰ τὸν σκοπὸν δρώντων καὶ σταθμίζονται ὑποκειμενικῶς κατὰ προσέγγισιν. Ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ «ἐμπειρική ἰσχὺς» μιᾶς τάξεως συνίσταται εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν θεμελίωσιν τῶν μέσων αὐτῶν προσδοκιῶν. Πρὸς χαρακτηρισμὸν τούτου εἰσάγει ὁ Weber τὴν κατηγορίαν τῆς «ἀντικειμενικῆς δυνατότητος» (objektive Möglichkeit)<sup>194</sup>, ἡ ὁποία ὑποδηλοῖ ὅτι ὑπὸ δεδομένης ἀντικειμενικᾶς συνθήκας εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀντιδρῶν κατὰ τρόπον δυνάμενον κατὰ μεγάλην προσέγγισιν νὰ προβλεφθῇ. Ἡ ἔννοια τῆς «καταλληλότητος», τῆς ἀνταποκρίσεως ἢ τοῦ προσήκοντος (adäquat) καταλαμβάνει, ὡς εὐθύς ἀμέσως θὰ ἴδωμεν, κεντρικὴν θέσιν ἐνταῦθα. Προηγουμένως ὅμως θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Weber ἡ προαναφερθεῖσα ποικιλία συμπεριφορᾶς, παρὰ τὸν κοινὸν προσανατολισμὸν πρὸς ὠρισμένα νοήματα, ἀποτελεῖ μίαν ἐπὶ πλεόν μαρτυρίαν περὶ τοῦ ὅτι ἡ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ δὲν εἶναι μία ἀπλῆ κοινὴ ψυχολογικὴ ἀντίδρασις ἢ μόδα ἢ ἔστω μίμησις, ἀλλὰ «συνεννόησις» καὶ «συμφωνία». Αὐθόρμητος ὁμοίμορφος ἀντίδρασις, ὡς εἶναι π.χ. τὸ ἀνοιγμα τῶν ὀμβρελλῶν εἰς περίπτωσιν βροχῆς, ἢ ὁ πανικὸς ἢ ἡ μαζικὴ ὑποβολὴ εἰς τὴν περίπτωσιν συνωστισμοῦ, δὲν ἀποτελοῦν κατὰ τὸν Weber κοινωνικὴν συμπεριφορὰν, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀπλαῖ περιπτώσεις «μαζικῶς ἐξαρτωμένης συμπεριφορᾶς», ἡ ὁποία ἀσφαλῶς δύναται νὰ ἐνδιαφέρῃ τὴν «μαζικὴν ψυχολογίαν», ὅχι ὅμως καὶ τὴν κοινωνιολογίαν<sup>195</sup>.

γ. Ἀνεφέρθη ἤδη ὅτι τὸ γνῶρισμα τῆς «συλλογικότητος» καὶ τῆς μετ' αὐτῆς στενῶς συνδεομένης «πιθανότητος» μᾶς ὀδηγεῖ φυσιολογικῶς εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς «καταλληλότητος» ἢ «προσφορότητος» τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς. Διὰ τὸν Weber, ὁ ὁποῖος ἐλαχίστην σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὰ λεγόμενα «ψυχολογικὰ κίνητρα» τῆς συμπεριφορᾶς, ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἐξευρεθῇ ἐν εἶδος κοινωνιολογικῶν, οὕτως εἰπεῖν, κινήτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέτρεπον εἰς τὸν ἐρευνητὴν ν' ἀποκρυπτογραφῆσιν τὸν ἐκάστοτε προσανατολισμὸν τοῦ πράττοντος καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς μίαν δυνατὴν τυπολογίαν τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος.

Κοινωνιολογικῶς «κίνητρον» (Motiv) εἶναι κατὰ τὸν Weber μία «σημασιολογικὴ συνάρτησις» (Sinnzusammenhang), ἡ ὁποία θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ πράττοντος ἢ τοῦ παρατηρητοῦ ὡς νοηματικὴ αἰτία τῆς

194. WL, 444.

195. WL, 453 ἐξ.

συμπεριφορᾶς του<sup>196</sup>. Ὄταν μία συμπεριφορὰ παρουσιάσῃ ἀδιάλειπτον διαδρομήν, καθ' ἣν τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα συναρτῶνται κατὰ τὴν τυπικῶς ὡς «ὀρθήν» θεωρουμένην σκέψιν καὶ τὰς ὡς παραδεκτὰς καθιερωμένας συνηθείας, τότε λέγομεν ὅτι ἡ συμπεριφορὰ αὕτη εἶναι «*νοηματικῶς προσήκουσα*» (*sinnhaft adäquat*) καὶ λυσιτελής. Ἀντιθέτως «*ἰτιολογικῶς προσήκουσα*» (*kausal adäquat*) εἶναι ἡ καθ' ἑαυτὰ δεδομένα τῆς παρελθούσης ἐμπειρίας — ἡ καὶ συμφῶνως πρὸς τοὺς κανόνους τῆς πιθανότητος — ὁμοιομόρφως ἐπαναλαμβανομένη καὶ ἐπομένως προσδοκωμένη συμπεριφορὰ. «*Νοηματικῶς προσήκουσα*» εἶναι λ.χ. ἡ συμφῶνως πρὸς τοὺς γνωστοὺς καὶ καθιερωμένους κανόνους ὑπολογισμοῦ καὶ σκέψεως ὀρθῆς λύσις ἐνός προβλήματος. «*ἰτιολογικῶς προσήκουσα*» πάλιν εἶναι ἡ κατὰ στατιστικούς ὑπολογισμοὺς ἢ συμφῶνως πρὸς τοὺς κανόνους τῆς ἐμπειρίας ὡς λίαν πιθανὴ ἀναμενομένη «ὀρθή» ἢ καὶ «*ἐσφαλμένη*» (χαρακτηριστικὸν λάθος ὑπολογισμοῦ) λύσις τοῦ αὐτοῦ προβλήματος. Ἡ ἰτιολογικὴ δηλαδὴ ἐρμηνεία ὑποδηλοῖ τὴν διαπίστωσιν ὅτι: συμφῶνως πρὸς τοὺς κανόνους μιᾶς σταθμητῆς καὶ ἐν ἰδανικῇ περιπτώσει ἀριθμητικῶς ὑπολογισμένης πιθανότητος ἐν δεδομένον ἐσωτερικὸν ἢ ἐξωτερικὸν γεγονός ἀκολουθεῖται ἢ συνοδεύεται ὑπὸ καθωρισμένου ἐτέρου<sup>197</sup>.

Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰσχύουν ὅσα ἐν ἀρχῇ τῆς παραγράφου ἐξεθέσαμεν, ὁμιλοῦντες περὶ τῆς συμπληρωματικότητος τῶν σχέσεων μεταξὺ παραδοσιακῆς-στατιστικῆς καὶ κατανοούσης κοινωνιολογίας. Πρὸς τὴν πρώτην ἀνταποκρίνεται ἡ «*αἰτιώδης καταλληλότης*», πρὸς τὴν δευτέραν τὸ «*προσῆκον νόημα*». Καὶ τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα εἶναι ἐντελῶς ἀπαραίτητα διὰ τὴν κοινωνιολογικὴν ἐρμηνείαν τῆς συμπεριφορᾶς. Μία *ἰτιολογικὴ σημασιολόγησις* τότε μόνον εἶναι ὀρθή, ὅταν *κατανοηθῶν* ὀρθῶς τὸσον ἢ ἐξωτερικὴ διαδρομὴ ὅσον καὶ τὰ κίνητρα τῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ στατιστικὴ διαπίστωσις δὲν ἐξαρκεῖ. Ἐὰν δὲν ἐξασφαλισθῇ ἡ γνώσις τοῦ «*προσῆκοντος νοήματος*», τότε εὐρισκόμεθα ἀπλῶς ἐνώπιον μιᾶς «*κατανοήτου στατιστικῆς πιθανότητος*». Καὶ ἀντιστρόφως: καὶ ἡ πλέον τελεία κατανόησις τοῦ *προσῆκοντος νοήματος* δὲν μᾶς προσφέρει κοινωνιολογικὴν γνώσιν, ἐὰν δὲν συνοδεύεται καὶ ἀπὸ κάποιαν «*ἰτιολογικὴν*» πρότασιν, ἡ ὁποία θὰ μᾶς παρέχῃ ἔνδειξιν ὅτι ὑφίσταται *πιθανότης* νὰ προκύψῃ *πράγματι* μία τοιαύτη συμπεριφορὰ. «*Κοινωνιολογικοὺς κανόνους*» ἀποτελοῦν μόνον ἐκεῖναι αἱ στατιστικαὶ κανονικότητες, αἱ ὁποῖαι ἀντιστοιχοῦν πρὸς *κατανοητὴν* σημασίαν μιᾶς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς. «*Κοινωνιολογικοὺς τύπους*» πάλιν ἀποτελοῦν μόνον ἐκεῖναι αἱ νοητικαὶ κατασκευαὶ νοηματικῶς κατανοητῆς συμπεριφορᾶς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν πιθανότητα ν' ἀπαν-

196. WuG I, σελ. 8.

197. WuG I, σελ. 9.

τηθοῦν καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ κοινωνικοῦ γίνεσθαι, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν<sup>198</sup>.

Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω τ ο π ο λ ο γ ί α ν τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὰς διευκρινιστικὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσφέρει ἡ διάκρισις «αἰτιολογικῆς» καὶ «νοηματικῆς καταλληλότητος» πρὸς σαφήνισιν τῆς διαζεύξεως μεταξύ «ὁμοιογενείας» καὶ «ὁμοιομορφίας» τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος εἰς τὴν προηγούμενην παράγραφον. Ὅσα ἐλέχθησαν τότε, θὰ ἠδύνατο νὰ εὑρουν τῶρα τὴν ἐξῆς διατύπωσιν: Ἡ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ δὲν προσανατολίζεται πρὸς τὴν μορφήν τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἄλλων, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαπιστουμένας σ τ α τ ι σ τ ι κ ᾶ ς π ι θ α ν ὄ τ η τ α ς, αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ αὐτὴν. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν προσδιόριζεται ν ο η μ α τ ι κ ῶ ς ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μόνον α ἰ τ ι ο λ ο γ ι κ ῶ ς. Ἐντεῦθεν καὶ ἀποκλείεται ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς ὡς μιμήσεως. Ἐὰν ᾗτο μίμησις, μὸδα, παράδοσις, ἀκολουθία προτύπου κττ., τότε θὰ ἔπρεπε ν' ἀπορρέῃ ἀπὸ μίαν ν ο η μ α τ ι κ ῆ ν ἀ ν α φ ο ρ ᾶ ν τοῦ πράττοντος πρὸς τὰς συμπεριφορὰς τρίτων<sup>199</sup>.

Ὁ Weber διακρίνει τέ σ σ α ρ α ς τ ὕ π ο υ ς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς:

1. τὴν ὀρθολογικὴν κατὰ τὸν σκοπὸν ἢ «λογικοσκοπιμοθηρικὴν»<sup>200</sup> (zweckrational).
2. τὴν ὀρθολογικὴν ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν ἢ - κατὰ Φίλιαν - «λογικο-ἀξιο-λογικὴν» (wertrational).
3. τὴν θυμικὴν (affektuell) καὶ συναισθηματικὴν (emotional) καὶ
4. τὴν παραδοσιακὴν (traditional)<sup>201</sup>.

Θὰ ἐξετάσωμεν τοὺς τύπους αὐτοὺς κατὰ σειρὰν ἀντίστροφον τῆς σημασίας αὐτῶν διὰ τὴν κατανοητικὴν κοινωνιολογίαν, ἥτοι ἀπὸ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν πρῶτον:

198. Ἐ.ά.

199. Πρβλ. WuG I, σελ. 17.

200. Ἡ ἀπόδοσις τοῦ ὄρου «zweckrational» διὰ τοῦ «λογικο-σκοπιμοθηρικὸς» ὀφείλεται εἰς τὸν Β α σ ί λ ε ι ο ν Φ ί λ ι α ν, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρον εἰς τὸ ἐσχάτως δημοσιευθὲν ἔργον του: «Μὰξ Βέμπερ: Συστηματικὴ κοινωνιολογία καὶ μεθοδολογία. Μιὰ εἰσαγωγή στὸ ἔργο του», Ἐκδόσεις «Νέα Σύνορα», Ἀθήνα 1976, σελ. 62. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτελεῖ κατὰ μέγιστον μέρος μετάφρασιν τῆς διδακτορικῆς ἐργασίας του ὑπὸ τὸν τίτλον: «Das Verhältnis sozial wirksamer Faktoren in der Soziologie Max Webers», τὴν ὁποίαν ὑπέβαλεν εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἀμβούργου τὸ 1960.

201. WuG I, σελ. 17.

1. *Παραδοσιακὴ συμπεριφορά.* Ἡ αὐστηρῶς παραδοσιακὴ συμπεριφορὰ εὐρίσκεται, ὡς καὶ ἡ μίμησις, εἰς τὰ ὄρια μεταξὺ ἀπλῶς αὐτομάτου ἀντιδράσεως εἰς συνηθισμένους καὶ καθιερωμένους ἐρεθισμούς ἀφ' ἑνὸς καὶ νοηματικῶς προσανατολιζομένης συμπεριφορᾶς ἀφ' ἑτέρου. Κατὰ κανόνα ἔχομεν μίαν ἀσυνειδήτων ὑπακοὴν εἰς τὰ ἦθη, ἡ ὁποία ἐμπεριέχει πολλὰ ἄνορθολογικά στοιχεῖα. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως, καθ' ἣν ὁ δρῶν ἀντιμετωπίζει τὴν παράδοσιν ἐνσυνειδήτως ὡς ἀξίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὀφείλει σεβασμόν, ἡ συμπεριφορὰ του προσλαμβάνει στοιχεῖα λογικότητος (ὀρθολογικὴ ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν). Δὲν εἶναι ἀνάγκη βεβαίως νὰ ὑπενθυμίσωμεν καὶ πάλιν ὅτι ἡ καθαρῶς «παραδοσιακὴ συμπεριφορὰ» εἶναι μόνον ἰδεότυπος καὶ ἐπομένως οὔτε ὑπάρχει, οὔτε εἶναι καὶ ἀναγκαῖον νὰ ὑπάρχη ἐν τῇ ἀπολύτῳ καθαρότητὶ τῆς εἰς τὴν πράξιν. Εἶναι μέτρον μᾶλλον ἀξιολογήσεως τῆς πραγματικῆς συμπεριφορᾶς καὶ μέσον καθορισμοῦ τοῦ βαθμοῦ ἀποκλίσεως αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἰδεοτύπου. Ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ προσεγγίσεως ἢ ἀποκλίσεως κυμαίνεται καὶ ἡ ἐξέτασις μιᾶς συγκεκριμένης συμπεριφορᾶς μεταξὺ τῆς αἰτιολογικῆς ἐξηγήσεως καὶ τῆς κατανοητικῆς ἐρμηνείας<sup>202</sup>.

2. *Θυμικὴ καὶ συναισθηματικὴ συμπεριφορὰ.* Πρόκειται καὶ πάλιν περὶ ἐνὸς μείγματος καθαρῶς συναισθηματικῶν, ἐνστικτωδῶν καὶ «παθητικῶν» στοιχείων (θυμικὴ διάθεσις), τῶν ὁποίων ἡ μελέτη ἀνήκει εἰς τὴν ψυχολογίαν, καὶ στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἀπὸ ἓνα ὀρθολογικὸν (ὡς πρὸς τὰς ἀξίας ἢ τὸν σκοπὸν) προσανατολισμὸν τῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ συμπεριφορὰ αὐτὴ κινεῖται πάλιν μεταξὺ μιᾶς ἀπαρακαλύπτου καὶ ἀνεξελέγκτου αὐτομάτου ἀντιδράσεως εἰς ἀσυνήθη ἐρεθισμὸν καὶ μιᾶς ἐξ αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἀπώθησεως (Sublimierung), ἡ ὁποία συνειδητῶς διοχετεύει τὴν θυμικὴν ἔντασιν πρὸς «ἐκφορτίσεις», πρὸς συμπεριφορὰς δηλαδὴ αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται καθ' ὁδὸν πρὸς μίαν ἀξιολογικὴν ἐκλογίκευσιν (Wertrationalisierung), ἢ πρὸς σκοποθηρικὴν δραστηριότητα (Zweckhandeln)<sup>203</sup>. Θυμικῶς συμπεριφέρεται ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐπιδιώκει τὴν ἱκανοποίησιν ἀμέσου ἀπολαύσεως, ἐκδικήσεως, ἀφοσιώσεως, μυστικῆς μακαριότητος, τὰς ὁποίας αἰσθάνεται

202. Πρβλ. WuG I, σελ. 17. Ὁ Parsons συνδυάζων τὰ περὶ παραδοσιακῆς συμπεριφορᾶς μὲ ὅσα ὁ Weber ἀναφέρει σχετικῶς μὲ τὴν «παραδοσιακὴν νομιμότητα» (Legitimität) τῆς ἐξουσίας καὶ αὐθεντίας, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἔννοια τῆς παραδόσεως δὲν ἐξαντλεῖται διὰ τοῦ Weber εἰς τὴν «συνήθειαν» (eingelebte Gewohnheit), ἀλλ' ἐμπεριέχει καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς «ἁγιότητος» (Heiligkeit). Ἐπομένως ἡ παράδοσις εἶναι κάτι διάφορον τῆς ψυχολογικῆς ἕξεως καὶ σχετίζεται μὲ τὸ κανονικὸν (normativ) στοιχεῖον τῆς συμπεριφορᾶς. Πρβλ. σχετικῶς, Parsons Talcott: The Structure of Social Action, vol II, The Free Press. New York, 1968, σελ. 646/647.

203. Πρβλ. WuG I, σελ. 18.

ὡς ἐπιτακτικὰς καὶ παρούσας ἀνάγκας, ἢ καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος αἰσθάνεται ἄμεσον τὴν ἀνάγκην νὰ «ξεθυμάνῃ» καὶ συμπεριφέρεται ἀναλόγως. Ὁ ἰδεό-τυπος θὰ μᾶς καθοδηγήσῃ καὶ πάλιν νὰ διαπιστώσωμεν καὶ νὰ προσδιορίσωμεν μέχρι ποίας ἐκτάσεως ἡ συγκεκριμένη συμπεριφορὰ προσεγγίζει τὰ ὅρια μιᾶς καθαρῶς «ψυχολογικῆς» ἢ ἐκεῖνα μιᾶς «νοηματικῶς ὀρθολογικῆς» δραστηριότητος.

3. Ἀξιολογικῶς ὀρθολογικὴ συμπεριφορὰ. Κοινὸν χαρακτηριστικὸν μετὰ τῆς θυμικῆς ἔχει ἡ ἀξιολογικῶς ὀρθολογικὴ συμπεριφορὰ τοῦτο: ὅτι καὶ κατ' αὐτὴν ὁ πράττων προσδίδει ἀποκλειστικὴν σχεδὸν σημασίαν εἰς τὴν μορφήν καὶ ἀναζητεῖ τὸ νόημα εἰς τὴν συμπεριφορὰν καθ' ἑαυτήν, ἐνῶ ἀδιαφορεῖ διὰ τὰς ἐπακολουθοῦσας συνεπείας ἢ τὴν ἐπιτυχίαν. Διαφέρει ὅμως τῆς θυμικῆς, καθ' ὅσον ἡ ἀξιολογικῶς ὀρθολογικὴ ἐ π ε ξ ε ρ γ ἄ ζ ε τ α ι σ υ ν ε ι δ η τ ῶ ς καὶ προσανατολίζεται σ υ ν ε π ῶ ς πρὸς τὰ ἔσχατα σημεῖα ἀναφορᾶς τῆς δραστηριότητος. Καθαρῶς ὀρθολογικῶς ὡς πρὸς τὰς ἀξίας ἐνεργεῖ ὁ πράττων «φρονηματικῶς», δηλαδὴ συμφάνως πρὸς τὰς κοσμοθεωριακὰς καὶ ἀξιολογικὰς πεποιθήσεις του, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του τὰς προβλεπομένας συνεπείας. Τὴν τοιαύτην συμπεριφορὰν χαρακτηρίζει ὁ Weber ὡς «μὴ ὑπεύθυνον»<sup>204</sup>. Ὁ ὀρθοσκευτικῶς ἢ πολιτικῶς ἢ κοσμοθεωριακῶς ἢ γενικῶς ἀξιολογικῶς ἐνεργῶν αἰσθάνεται νὰ βαρύνῃ περισσότερο ἢ προσωπικὴ του ὑποχρέωσις ἐναντι τοῦ καθήκοντος, τῆς ἀξίας, τοῦ ὠραίου, τῆς ὀρθοσκευτικῆς ἐντολῆς, τῆς εὐσεβείας, τῆς σπουδαιότητος κάποιας ὑποθέσεως, παρὰ αἱ συνέπειαι τῆς συμπεριφορᾶς του. Χάριν τῶν ἀξιῶν αὐτῶν εἶναι πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ τὰ πάντα καὶ τοὺς πάντας. Μία τοιαύτη συμπεριφορὰ εἶναι πάντοτε μία συμπεριφορὰ συμμορφουμένη πρὸς ἀνωτέρας «ἐντολὰς» ἢ «ἀπαιτήσεις», αἱ ὁποῖαι ἀπευθύνονται προσωπικῶς πρὸς τὸν πράττοντα.

Καὶ ἡ συμπεριφορὰ αὕτη εἶναι μεικτὴ: εἶναι ὀ ρ θ ο λ ο γ ι κ ῆ καθ' ὃ μέτρον προσανατολίζεται συνειδητῶς πρὸς τὰς ἀξίας καὶ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἐπιτυχῆ ἢ ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ ἀποτελέσματος, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε δὲν ἐπιδιώκει· «ὁ χριστιανὸς πράττει τὸ καθήκον του καὶ ἐμπιστεύεται τὰ ἀποτελέσματα εἰς τὸν Θεόν»<sup>205</sup>. Εἶναι ὅμως καὶ ἀ ν ο ρ θ ο λ ο γ ι κ ῆ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀπολυτοποιεῖ ἀκρίτως καὶ ἀνυψοῖ εἰς ἔσχατον σημεῖον προσανατολισμοῦ αὐτῆς ὠρισμένας ἀξίας, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν μήτε τὴν δυνατότητα ὑπάρξεως καὶ ἄλλων ἀξιῶν, μήτε τὰς συνεπείας τῆς πράξεως, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔρχωνται εἰς εἰρωνικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀξίας προσανατολισμοῦ (Paradoxie der Folgen). Εἶναι μία συμπεριφορὰ σύμφωνος πρὸς τὸν «ἦθι-

204. Πρβλ. ἔ.ἀ.

205. Weber, Max: Politik als Beruf. 5. Aufl. Berlin, Duncker und Humblot, 1968, σελ. 58.



κὴν τοῦ φρονήματος», κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἠθικὸς σκοπὸς «ἀγιάζει» τὰ ἠθικῶς ἐπικινδύνα μέσα καὶ τὰς ἠθικῶς ἐπικινδύνους παρενεργείας<sup>206</sup>. Ὁ Weber ἀντιτάσσει πρὸς αὐτὴν τὴν «ἠθικὴν τῆς εὐθύνης», ἡ ὁποία ὅμως ἀπαιτεῖ τὸ ἐπόμενο ἐῖδος συμπεριφορᾶς, ἦτοι:

4. Ὁρθολογικὴν ὡς πρὸς τοὺς στόχους καὶ ὑπεύθυνον ὡς πρὸς τὰς συνεπείας συμπεριφορᾶν. Ἡ κατανοητικὴ κοινωνιολογία δίδει ἀπόλυτον προτεραιότητα καὶ ἀποκλειστικὴν σημασίαν εἰς τὸν τύπον αὐτὸν συμπεριφορᾶς, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ὁ πλεόν προσφερόμενος πρὸς ὀρθολογικὴν ἐπαλήθευσιν. Κατὰ τὸν Weber «ὀρθολογικῶς ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν πράττει ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος σταθμίζει ὀρθολογικῶς τόσον τὰ μέσα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τοὺς στόχους, ὅσον καὶ τοὺς στόχους ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰς παρενεργείας, τέλος δὲ καὶ τοὺς διαφόρους δυνατοὺς στόχους μεταξύ των καὶ ἐν πάσει περιπτώσει δὲν συμπεριφέρεται μῆτε θυμικῶς (ἰδιαιτέρως δὲ συναισθηματικῶς), μῆτε παραδοσιακῶς»<sup>207</sup>.

Ἡ ἐκλογή μεταξύ τῶν ἀνταγωνιστικῶν καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων στόχων καὶ συνεπειῶν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ εἴτε ἀξιολογικῶς ὀρθολογικῶς (wertrational), — ὅποτε ἡ συμπεριφορὰ θὰ παραμείνῃ ὀρθολογικὴ ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ χρησιμοποιηθησόμενα μέσα—, εἴτε ἄνευ τοιοῦτου ἀξιολογικοῦ προσανατολισμοῦ πρὸς «ἐντολὰς» καὶ «ἀπαιτήσεις» καὶ μὲ μοναδικὸν κριτήριον τὴν ὑποκειμενικὴν στάθμισιν τῆς ἀμεσότητος καὶ ἀναγκαιότητος ἱκανοποιήσεως ὠρισμένων ἀναγκῶν (ἀρχὴ τῆς «ὀριακῆς χρησιμότητος»). Ἡ ὀρθολογικὴ «ἐπαλήθευσις» τῆς συμπεριφορᾶς ταύτης προκύπτει ἐκ τοῦ προσανατολισμοῦ αὐτῆς πρὸς τοὺς γενικοὺς κανόνας τῆς ἐμπειρίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἐπιδιώκει μία ὀρθολογικὴν προβολὴν εἰς μελλοντικὰς δυνατότητας. Δὲν ἀποτελεῖ προσαρμογὴν πρὸς δεδομένας συνθήκας, ἀλλὰ λήψιν καὶ προβολὴν τοῦ ἀδυνάτου πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ δυνατοῦ.

Δὲν θὰ πρέπει ποτὲ νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ πραγματικὴ ἀνθρωπίνη συμπεριφορὰ, μάλιστα δὲ ἡ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ, οὐδέποτε προσανατολίζεται πρὸς τὸν ἓνα μόνον ἢ τὸν ἄλλον τύπον δραστηριότητος. Οὔτε καὶ πιστεύει ὁ Weber ὅτι οἱ τύποι αὗτοι ἀποτελοῦν ἐξαντλητικὰς ταξινομήσεις τῶν τρόπων προσανατολισμοῦ τοῦ κοινωνικῶς πράττειν. Πάντοτε ἰσχύει ὅτι μὲ τὴν τυπολογίαν αὐτὴν ὁ Weber εἰσάγει ἀπλῶς ἐννοιολογικῶς καθαρῶς τύπους, πρὸς τοὺς ὁποίους προσεγγίζει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἡ πραγματικὴ συμπεριφορὰ. Αἱ ἐννοιαὶ αὗται ἐξυ-

206. Πρβλ. Weber, Max: Politik als Beruf, σελ. 58.

207. WuG I, σελ. 18.

πηρετοῦν καθαρῶς κοινωνιολογικούς σκοπούς, ἡ δὲ σκοπιμότης αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν προσφορότητα καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς χρησιμοποίησέως των.

δ. Τέταρτον, σημαντικὸν διὰ τὴν κοινωνιολογίαν γνῶρισμα τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς εἶναι ἡ κανονικότης (Regelmässigkeit) αὐτῆς, ἥτοι ἡ πράγματι προκύπτουσα ἐπανάληψις — ἢ, ἐπὶ περισσοτέρων συγχρόνως δρώντων: ἡ ὁμοιόμορφος διαδρομὴ — τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ὡσάκις ὁ ἢ οἱ πράττοντες ἀποδίδουν εἰς τὴν πράξιν των τὸ αὐτὸ ὑποκειμενικὸν νόημα<sup>208</sup>. Μὲ αὐτοὺς τοὺς χαρακτηριστικούς τύπους διαδρομῆς τῆς συμπεριφορᾶς ἀσχολεῖται ἡ κοινωνιολογία ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἱστορίαν, τὴν ὁποίαν ἐνδιαφέρουν μεμονωμένα, «μοιραῖαι» συναρτήσεις.

Αἱ κανονικότητες αὐταὶ ἐκφράζονται εἰς τὰ ἔθῃ (χρήσεις) καὶ ἔθιμα, (Brauch und Sitte), τὰ συμφέροντα (Interessen) καὶ τὴν νόμιμον τάξιν (legitime Ordnung).

Ὡς χρῆσιν ἡ ἔθος ὀρίζει ὁ Weber «μίαν πράγματι ὑφισταμένην πιθανότητα κανονικότητος τῆς στάσεως κατὰ τὴν κοινωνικὴν δραστηριότητα, ἐφ' ὅσον καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ ἡ πιθανότης ὑπάρξεως καὶ διατηρήσεώς της ἐντὸς ἐνὸς κύκλου ἀνθρώπων εἶναι δεδομένη ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ τῆς πραγματικῆς ἐξασκήσεως»<sup>209</sup>. Ἐὰν ὑφίσταται μακροχρόνιος ἔθισμός καὶ ἐξοικείωσις (Eingelebtheit), τότε τὸ ἔθος μεταβάλλεται εἰς ἔθιμον. Τὸ ἔθιμον εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν «συμβατικότητα» (Konvention) καὶ τὸ «δίκαιον» (Recht) ἀποτελεῖ κανόνα, ὁ ὁποῖος δὲν διαθέτει «ἐξωτερικὴν ἐγγύησιν». Πρὸς τὸν κανόνα αὐτὸν συμμορφοῦται ὁ πράττων ἐλευθέρως, εἴτε ἐξ «ἀπερισκεψίας», εἴτε ἐκ «ραθυμίας», εἴτε ἐξ ἄλλης αἰτίας, συγχρόνως δὲ προσδοκᾷ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν τοῦ αὐτοῦ κύκλου προσώπων συμμόρφωσιν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους<sup>210</sup>. Ἐθιμον ἀποτελεῖ π.χ. τὸ γεγονός ὅτι ὅλοι μας προγευματίζομεν τὴν πρωτὴν κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου τρόπον, χωρὶς νὰ ὑπάρχη ὅμως καμμία δεσμευτικὴ ὑποχρέωσις (πλὴν τῶν φιλοξενουμένων εἰς ξενοδοχεῖον) πρὸς τοῦτο. Τὰ φυσικὰ ὄρια μεταξύ ἔθιμου καὶ συμβατικότητος ἡ ἔθιμου καὶ δικαίου εἶναι ρευστά.

Ἄπειροι περιπτώσεις καταφανοῦς κανονικότητος τῆς διαδρομῆς τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ἰδίᾳ μάλιστα τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος, ὀφείλονται οὐχὶ εἰς τὸν προσανατολισμὸν τοῦ πράττοντος πρὸς ἔθῃ, ἔθιμα, ἡ ἀξίας ἢ ἄλλους ὡς «ἰσχύοντας» θεωρουμένους κανόνας συμπεριφορᾶς, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὸ γεγονός ὅτι προσαρμόζουν τὰς πράξεις των πρὸς τὰ

208. Πρβλ. WuG I, σελ. 20 ἐξ.

209. WuG I, σελ. 21. Αἱ ἐκφράσεις «ἐφ' ὅσον» καὶ «ἐν ᾧ μέτρῳ» ὑποδηλοῦν ὅτι καὶ ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἰδεοτύπου.

210. Ἐ.ἄ.

ὑποκειμενικῶς ὑπολογιζόμενα συμφέροντά των (Interessen). Ἡ κανονικότης καὶ ἡ ὁμοιομορφία προκύπτουν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων, ὡς λ.χ. συμβαίνει μὲ τὴν διαμόρφωσιν τῶν τιμῶν εἰς τὴν «ἐλευθέραν ἀγοράν». «Οἱ ἔμπορευόμενοι προσανατολιζοῦν τὴν συμπεριφορὰν των, »ὡς μέσον«, πρὸς ἴδια χαρακτικὰ (typischen) ὑποκειμενικὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, »ὡς σκοπόν«, καὶ πρὸς τὰς ἐπίσης χαρακτηριστικὰς προσδοκίας, τὰς ὁποίας τρέφουν βάσει τῆς ὡς πιθανῆς προβλεπομένης συμπεριφορᾶς τῶν ἄλλων, ὡς »ἄρων«, πρὸς πραγμάτων τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ»<sup>211</sup>. Ὅσον αὐστηρότερον ὀρθολογικῶς ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν ἐνεργοῦν, τόσον περισσότερο ὁμοιομόρφως ἀντιδρῶν εἰς δεδομένας περιστάσεις. Ἐντεῦθεν ἀπορρέουν αἱ ὁμοιομορφίαι, κανονικότητες, ἐξακολουθήσεις καὶ στάσεις τῆς συμπεριφορᾶς, ἡ ὁποία πολλάκις παρουσιάζεται περισσότερο σταθερά, παρὰ ἐὰν προσηνατολιζέτο πρὸς «νόρμας» καὶ καθήκοντα, θεωρούμενα ὡς «ὑποχρεωτικά» δι' ὠρισμένον κύκλον ἀνθρώπων<sup>212</sup>. Ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἐθεμελιώθη ἡ πολιτικὴ οἰκονομία ὡς ἐπιστήμη. Ἀποτελεῖ δὲ οὐσιαστικὸν συντελεστὴν τῆς «ἐκλογικεύσεως» τῆς συμπεριφορᾶς τὸ γεγονός ὅτι ἡ προσεδιασμένη προσαρμογὴ πρὸς τὰς συνθήκας τῶν συμφερόντων (Interesselage) δύναται ν' ἀποτελέσῃ, καὶ πράγματι ἀποτελεῖ, τὸ ἀντικατάστατον διὰ τὴν ἐσωτερικὴν συναρμογὴν πρὸς τὸ ἐξοικειωμένον ἔθιμον<sup>213</sup>.

Τέλος ὁ Weber ἐπιστᾷ τὴν προσοχὴν μας εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ κοινωνικὴ συμπεριφορὰ, ἰδιαιτέρως δὲ ἡ κοινωνικὴ σχέσις<sup>214</sup>, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπορρέῃ ἐκ τοῦ προσανατολισμοῦ τῶν μετεχόντων πρὸς τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἰσχύος μιᾶς νομίμου τάξεως (legitime Ordnung)<sup>215</sup>. Πρόκειται τότε περὶ μιᾶς «καταστατικῆς» ἢ «ἐσω-

211. Ἐ.ά.

212. WuG I, σελ. 22. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Weber ἡ σταθερότης τοῦ ἔθιμου βασίζεται οὐσιαστικὰ εἰς τὸ γεγονός ὅτι οἱ μὴ τηροῦντες αὐτὸ θεωροῦνται ὡς «ἀπροσάρμοστοι» καὶ ἐπομένως θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίσουν ὅτι θ' ἀντιμετωπίσουν δυσαρέστους καὶ ἀσυμφόρους συνεπείας, τοῦλάχιστον καθ' ὅσον χρόνον τὸ ἔθιμον τηρῆται ὑπὸ τῶν λοιπῶν. Ἡ σταθερότης τοῦ συμφέροντος πάλιν στηρίζεται ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ μὴ προσανατολιζῶν τὴν συμπεριφορὰν του πρὸς τὸ συμφέρον τῶν λοιπῶν, ὁ μὴ «ὑπολογίζων» αὐτούς, προκαλεῖ τιαύτας ἐκ μέρους των ἀντιδράσεις, αἱ ὁποῖαι θέτουν εἰς ἄμεσον κίνδυνον τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον.

213. WuG I, σελ. 22.

214. Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς «κοινωνικῆς σχέσεως» (Soziale Beziehung) ἰδὲ WuG I, σελ. 19 ἐξ. Ὡς κοινωνικὴν σχέσιν χαρακτηρίζει ὁ Weber «ein seinem Sinngehalt nach aufeinander gegenseitig eingestelltes und dadurch orientiertes Sichverhalten mehrerer».

215. Πρβλ. καὶ ὅσα προηγουμένως (σελ. 332 ἐξ.) ἐλέχθησαν περὶ τῆς «καθιερωμένης τάξεως» ὡς βόλου προσανατολισμοῦ καὶ στοιχείου «συλλογικότητος» τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς.

τερικῆς συμπεριφορᾶς» (Gesellschaftshandeln)<sup>216</sup>, τῆς ὁποίας ἡ σταθερότης ἐξασφαλίζεται δι' ἑνὸς ἐσωτερικοῦ καταναγκασμοῦ. Μία τοιαύτη συμπεριφορὰ εἶναι π.χ. ἡ τήρησις τοῦ ὠραρίου ἐκ μέρους ἑνὸς δημοσίου ὑπαλλήλου. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν τήρησιν προθεσμιῶν ἢ ὠραρίου ἐκ μέρους μιᾶς ἐταιρείας μετακομίσεων, ἡ ὁποία προσανατολίζεται μόνον πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς, ἡ συμπεριφορὰ τοῦ δημοσίου ὑπαλλήλου δὲν ἀποτελεῖ μόνον ἐξοικείωσιν καὶ συνήθειαν (εἶναι καὶ ἔθιμον), οὔτε μόνον συμφέρον (εἶναι καὶ συμφέρον), ἀλλὰ κατὰ κανόνα καὶ κυρίως καὶ ἐν τολῆν, ἀπορρέουσιν ἀπὸ τὴν «ἰσχὺν» κάποιας τάξεως (ὑπηρεσιακὸς κανονισμὸς), ἡ παράβασις τῆς ὁποίας δὲν συνεπάγεται μόνον ζημίας, ἀλλὰ καὶ σύγκρουσιν μὲ τὸ «ἄσθημα τοῦ καθήκοντος»<sup>217</sup>.

Περὶ «τάξεως» λοιπὸν ὁμιλοῦμεν, ὡσάντις ἡ συμπεριφορὰ προσανατολίζεται πρὸς «ἀξιώματα» καὶ «ἀρχάς» (Maximen), ἐνῶ τὴν τάξιν αὐτὴν θεωροῦμεν ὡς «ἰσχύουσαν», ὅταν ὁ πραγματικὸς προσανατολισμὸς πρὸς αὐτὴν γίνεται τοῦλάχιστον καὶ διότι αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ ἀξιώματά της βιῶνται ὑπὸ πρᾶκτοντος ὡς δεσμευτικὰ καὶ πρότυπα. Εἰς τὴν πραγματικότητά δύναται νὰ ὠθοῦν τὰ πλεόν ποικίλα κίνητρα πρὸς τὴν συμπεριφορὰν αὐτὴν. Σημασίαν δι' ἡμᾶς ἔχει ὅτι παραλλήλως πρὸς τὰ λοιπὰ καὶ δι' ἓν ποσοστὸν τοῦλάχιστον τῶν συμπεριφερομένων ἢ ἀντίληψις τῆς τάξεως ὡς προτύπου καὶ δεσμευτικῆς, ὡς δέοντος, αὐξάνει εἰς σημαντικὸν βαθμὸν τὴν πιθανότητα τῆς συμπεριφορᾶς ταύτης. Σημασίαν δηλαδὴ ἔχει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἐσωτερικὴ τοποθέτησις ἔναντι τῆς τάξεως, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἐκφράζομεν διὰ τοῦ ὄρου «νομιμότης».

Ἡ ἔννοια τῆς «νομιμότητος» ὑποδηλοῖ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὅτι οἱ πρὸς αὐτὴν προσανατολιζόμενοι τὴν συμπεριφορὰν τῶν δὲν ὑπολογίζουσι ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν πιθανὴν συμπεριφορὰν τῶν ἄλλων, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ εὐρισκόμεθα ἐνώπιον μιᾶς ἀπολύτου ὀριακῆς περιπτώσεως τῆς ἀπλῆς «συλλογικῆς δραστηριότητος», ἡ ὁποία θὰ ἐσήμαινε καὶ τὴν ἀπόλυτον ἀβεβαιότητα ὡς πρὸς αὐτὰς ταύτας τὰς προσδοκίας. Ἡ «καταστατικὴ συμπεριφορὰ» θεμελιοῖ τὰς πιθανότητας καὶ προσδοκίας τῆς εἰς τὸ γεγονός ὅτι κατὰ μέσον ὄρου οἱ συμμετέχοντες δὲν προσανατολιζοῦσι τὴν δραστηριότητά των ἀπλῶς βάσει τῶν «προσδοκιῶν δραστηριότητος» τῶν λοιπῶν, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ἐπικρατεῖ παρ' αὐτοῖς εἰς σημαντικὸν βαθμὸν ἡ ὑποκειμενικὴ ἄποψις ὅτι ἡ (ὑποκειμενικῶς συλλαμβανομένη ἔλλογος) «νομιμότης» δημιουργεῖ δι' αὐτοὺς μίαν «δέσμευσιν» ἔναντι τῆς τάξεως<sup>218</sup>.

Θὰ πρέπει νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ πραγματικὴ δραστηριότης ἑνὸς ἀτόμου δύ-

216. Ἡ ἔννοια «Gesellschaft» σημαίνει ἐνταῦθα τὴν ἐταιρείαν καὶ οὐχὶ τὴν κοινωνίαν.

217. WuG I, σελ. 22.

218. Πρβλ. WL, 446.

ναται εὐχερῶς νὰ προσανατολίζεταί ὑποκειμενικῶς ἐλλόγως πρὸς π λ ε ί ο ν α ς τάξεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀποκλείεται καὶ νὰ ἀντιφάσκουιν μεταξὺ των κατὰ τὸ νοηματικὸν περιεχόμενον. Ὁ Weber φέρει τὸ παράδειγμα τῆς μονομαχίας: Αἱ κρατοῦσαι νομικαὶ ἀντιλήψεις ἀπαγορεύουν τὴν μονομαχίαν· τὴν ἐπιτρέπουν ὅμως μερικαὶ ἀντιλήψεις περὶ τοῦ «νοήματος» κοινωνικῶν συμβατικότητων, αἱ ὁποῖαι γίνονται δεκταὶ ὡς ἰσχύουσαι<sup>219</sup>. Ὁ μονομαχῶν προσανατολίζει τὴν συμπεριφορὰν του πρὸς τὴν ἰσχύουσαν συμβατικὴν τάξιν. Ὁταν ὅμως συγχρόνως ἀποκρούπτει τὴν πρᾶξιν του, ἢ καὶ παραδίδεται εἰς τὸ δικαστήριον, ἐνεργεῖ συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἔννομον τάξιν<sup>220</sup>. Αἱ πρακτικαὶ συνήθειαι τῆς «ἰσχύος» τῆς τάξεως εἶναι εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς διάφοροι, ἀποδίδομεν ὅμως εἰς ἀμφοτέρας ἐμπειρικὴν ἰσχύν, ἥτοι πιθανότητα τηρήσεώς των. Ἀρνητικὴ τήρησις καὶ ἐπομένως ἐμπειρικὴ ἰσχύς εἶναι καὶ ἡ παράβασις καὶ καταστρατήγησις τῆς νομίμου τάξεως. Τὴν ἐμπειρικὴν ἰσχύν αὐτῆς ἐκφράζει ἡ ἀ ν ά γ κ η ἀ π ο κ ρ ύ ψ ε ω ς τῆς παραβάσεως<sup>221</sup>. Ἐὰν βεβαίως ἡ παράβασις καὶ καταστρατήγησις ἀπὸ ἐξαιρετικῆς περιπτώσεως ἀποβῇ ὀ κ α ν ώ ν, τότε ἡ «νόμιμος τάξις» ἢ ἰσχύει μόνον μερικῶς ἢ παύει ὀλωσδιόλου νὰ ἰσχύη. Τοῦτο σημαίνει ὅτι διὰ τὴν κοινωνιολογίαν ἡ ἰσχύς ἢ μὴ ἰσχύς μιᾶς νομίμου τάξεως δὲν ἀποτελοῦν ἀπολύτους ἐναλλακτικὰς ἐκδοχάς, ἀλλ' εἶναι νοητὸν καὶ δυνατὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἰσχύουν παραλλήλως ἀντίθετοι μεταξὺ των τάξεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἰσχύη μία ὀλόκληρος κλιμάκωσις ρευστότητος μεταξὺ ἰσχύος καὶ μὴ — ἰσχύος. Ἡ «ἰσχύς» αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ π ι θ α ν ὀ τ η τ ο ς (Chance) προσανατολισμοῦ τῶν πραγματικῶν συμπεριφορῶν πρὸς ταύτας<sup>222</sup>.

(Συνεχίζεται)

219. Κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Weber: κοινωνιολογικῶς ἰσχύει ὡς «δ ί κ α ι ο ν» μία τάξις, τῆς ὁποίας ἡ ἐμπειρικὴ ἰσχύς μεταξὺ τῶν διὰ «νομικῆς κοινωνίας» πρὸς ἀλλήλους συνδεομένων ἐξασφαλίζεται δι' ἑνὸς «μηχανισμοῦ καταναγκασμοῦ». «Σ υ μ β α τ ι κ ῆ ν κ α τ ἄ σ τ α σ ι ν» ἀποτελεῖ ἀντιθέτως μία τάξις, τῆς ὁποίας τὴν ἐμπειρικὴν ἰσχύν ἐξασφαλίζει ἡ «κοινωνικὴ ἀποδοκιμασία» ἐκ μέρους τῆς «συμβατικῶς κοινωνικοποιηθείσης» ὁμάδος. Πρβλ. WL, 445 ὑποσημείωσιν. Ὁμοίως καὶ WuG I, σελ. 24 ἐξ.

220. WL, 445 πρβλ. καὶ WuG I, σελ. 23.

221. WuG I, σελ. 23.

222. \*E.ξ.